

Професійна гуманітарна освіта в контексті загальноосвітніх тенденцій в сучасному освітньому просторі

У статті розглянуті особливості професійної гуманітарної освіти в Україні, притаманні їй як наслідок інтеграції в світовому освітньому просторі. Розглянуті підходи до гуманітарної освіти фахівців, які визначають її розвиток на сучасному етапі. Висвітлені основні загальноосвітні тенденції, які сформувалися внаслідок процесів глобалізації у світі, обговорювалися на всесвітніх форумах і вплинули на розвиток професійної освіти в Україні.

Ключові слова: професійна гуманітарна освіта, світовий освітній простір, неперервна професійна освіта, загальноосвітні тенденції.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Характерними ознаками сучасного соціокультурного простору є зростання комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності, що потребує від системи освіти орієнтації на формування умов, які б забезпечили підготовку покоління, здатного до співжиття і співпраці з іншими людьми й суспільними структурами.

Обравши шлях європейської та світової інтеграції, здійснюючи реформи в освітній галузі, Україна орієнтується на досягнення рівня найкращих світових стандартів. У Національній доктрині розвитку освіти проголошується орієнтація на новий тип гуманістично-інноваційної освіти в Україні, кінцевою метою якої є посилення її конкурентоспроможності в європейському та світовому освітніх просторах.

Сьогодні, на думку О.В.Сухомлинської, особливого значення набуває питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, кінцевим результатом якого є не лише знання, а й формування аксіологічного світогляду, що оперує ціннісними категоріями [9]. Своєю чергою, російський науковець М.Д.Никандров висловив думку, що „перше, що необхідно зробити для нашої освіти – це відновити в правах ідею всебічного розвитку особистості” [6, с.13]. Очевидно, що вирішення цих проблем є завданням гуманітарної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Згідно з визначенням, запропонованим С.У.Гончаренком, „гуманітарна освіта – це сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов’язаних з ними практичних навичок та вмінь” [4, с.77].

Поняття „світового освітнього простору” введено відомим російським дослідником світових освітніх систем Б.Л.Вульфсоном. Він характеризує його як „сукупність усіх освітніх і виховних закладів, науково-педагогічних центрів, урядових і суспільних політичних організацій у різних країнах, геополітичних регіонах і в глобальному масштабі, їх взаємовплив і взаємодію за умов інтенсивної інтернаціоналізації різних сфер суспільного життя сучасності” [3, с.3].

Серед основних історичних подій, які протягом цього десятиріччя визначають вектори світового історичного простору, – Болонський процес а також – Всесвітній саміт з питань сталого розвитку, який відбувся в Йоганнесбурзі, Південна Африка (2-4 вересня 2002 р.). Визначення ролі освіти в сучасному світі було провідним питанням Всесвітнього саміту з питань сталого розвитку. У доповіді Генерального секретаря в Економічній та Соціальній Раді ООН, проголошений на другій сесії Всесвітнього саміту, в 77 пункті зазначається, що „одним з ключових моментів сталого розвитку є освіта на всіх її рівнях”. Це, своєю чергою, „передбачає уведення до навчальних програм ... усього того, що може сприяти збалансованості економічних цілей та соціальних потреб. Освіта повинна мати міждисциплінарний характер і містити поняття й аналітичні інструменти з цілого ряду дисциплін” [10, с.12]. Очевидно, що в моделі освіти XXI століття, запропонованій на саміті, змінюються її функції та роль в суспільстві. Завданням освіти стає не лише транслявання знань, цінностей і культури від одного покоління до іншого, а й підготовка людини до розв’язання можливих ситуацій кризового характеру, перехід людства на шлях сталого розвитку.

Зміни, які відбуваються в освіті зарубіжних країн, пов’язані з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту. В першу чергу, це стосується створення нових освітніх стандартів, оновлення змісту й форм навчання. Метою таких змін є забезпечити перетворення здобутих навичок і вмінь на сталу професійну компетентність, що дало б змогу майбутнім фахівцям швидко реагувати на вимоги часу, сприяло б їхньому культурному зростанню. Знання, які повинна надавати освіта, необхідні людині для забезпечення її гармонійної взаємодії з сучасним технократично орієнтованим суспільством.

Болонська декларація проголошує саме такі ідеї. Це відображено, по-перше, у визнанні ступеневого характеру професійної підготовки. По-друге, актуалізоване значення неперервної освіти. Іншими значущими положеннями Болонської декларації є визнання академічної мобільності, яка дає можливість для міжнародної співпраці у галузі освіти і для формування єдиного технологічного

простору, а також – орієнтація освітніх стандартів на запити суспільства, яке швидко змінюється. Останнє положення передбачає розвиток механізмів та інструментів забезпечення якості освіти, систематичне узгодження освітніх програм з реальними вимогами ринку праці.

Проблеми та особливості розвитку неперервної професійної освіти в Україні та в світі в цілому знайшли висвітлення не лише в програмних документах, але й у працях науковців. Зокрема, В.А.Семиченко у монографії „Неперервна професійна освіта” висловив думку про те, що у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі чільне місце повинно відводитися таким цінностям освіти, як розвиток особистості, пошук індивідом свого місця в житті, в соціальній та професійно-рольовій структурі суспільства. Вищий навчальний заклад повинен створити умови для актуалізації і підвищення індивідуального потенціалу кожного студента, надання йому допомоги в соціалізації, залученні до загальнолюдських цінностей, в опануванні нормами гуманістичної високоморальної поведінки, в розвитку та реалізації творчих можливостей.

Освіта як соціальний інститут від самого початку була зорієнтована на потреби соціуму, на що вказує видатний педагог Г.Гесен у праці „Основи педагогіки. Вступ до прикладної філософії”. Визначаючи мету освіти, він наголошує на тому, що вона має бути „тісно пов’язаною з цілями життя певного суспільства... Життя визначає освіту і зворотному порядку – освіта впливає на життя... Особистість, її внутрішній світ та самосвідомість не існують і не можуть існувати поза системою суспільних відносин, способів життя... Людина – продукт суспільно-історичного розвитку і його суб’єкт” [1, с.23]. При зростаючій інформатизації суспільства та інтеграційних процесів у світі значно посилилася соціальна зумовленість освіти.

Формулювання цілей статті... За таких умов постає необхідність вирішення проблем гуманітарної освіти. На особливу увагу при цьому заслуговує професійна гуманітарна освіта, яку людина може отримати у вищому навчальному закладі. Це питання є особливо важливим „у період нівелювання фундаментальних культурних цінностей, загального зниження культурного рівня людства, що відбувається на тлі підвищення професійної та суспільної підготовки. Одним з головних завдань вищої освіти є збереження і подальший розвиток культури (країн, націй світу)...” [7, с.31]. Метою статті є висвітлення основних аспектів професійної гуманітарної освіти в Україні в контексті загальноосвітніх тенденцій в світовому освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу... Ще на початку ХХІ століття в Україні були розроблені і почали впроваджуватися в життя декілька освітніх концепцій, а саме: концепція української школи-родини, концепція демократизації українського виховання, концепція вихідних засад демократизації навчального процесу в освітніх закладах України, концепція національної системи освіти. Вони були спрямовані на демократизацію громадянського суспільства з ринковою економікою, пріоритетами якої є цілісна особистість, державотворчо спрямована, етнонаціонально усвідомлена, з толерантним сприйняттям полікультурного простору, яка ставить на перший план відродження, розвиток та культивування неперехідних демократичних цінностей [2, с.15]. Зазначалось також, що система освіти в Україні має бути національною, гуманістичною, демократичною, інтелектуальною, високопрофесійною, цілісною, інтегративною, неперервною. Ці освітні концепції піднесли роль гуманітарної освіти в українському суспільстві, яке знаходилося в процесі переходу навчання й освіти від стану жорсткої зуніфікованості в умовах СРСР до утвердження в цій сфері якісно нових, властивих для вільних суспільств, демократичних принципів.

Конференції, які проводились під егідою ООН, проголосили необхідність упровадження в процес навчання таких універсальних питань, як проблеми прав людини, економіки та екології тощо. Обговорювались також основні якості, які мають бути притаманні Громадянину Світу, зокрема – уміння самостійно керувати своєю освітою; засвоєння філософії, що забезпечує різні підходи до явищ суспільного життя; уміння спілкуватися в громадянському суспільстві, в освітньому просторі, який не має кордонів. Недарма як результат такої роботи, проведеної світовою спільнотою, програми гуманітарних наук по-різному представлені в різних моделях освіти, сплановані таким чином, щоб виробити у студентів критичне мислення, достатній рівень володіння навичками як усного спілкування, так і в письмовій формі, уміння критично ставитись до прочитаного, творче мислення, навички аналізу, достатній рівень володіння технічними засобами, допитливість у науковій сфері, уміння етично обґрунтувати свою думку тощо. Самі по собі ці навички не охоплюють усіх аспектів гуманітарної освіти, але вищі навчальні заклади пропонують тематично підібрані курси, сплановані таким чином, що вони охоплюють принаймні один з таких тематичних напрямів:

1. Свідоме ставлення до навколишнього середовища;
2. Значення технологічних процесів для людства та їх вплив на довкілля;
3. Свідоме ставлення до різноманітного ставлення людства.

Державні документи визначають головними завданнями розвитку освіти в Україні визнання людини як найвищої цінності суспільства, демократизацію освіти, багатоукладність і варіативність освіти, відповідність її світовому рівневі, забезпечення академічної та професійної мобільності

спеціалістів, встановлення нових форм державно-суспільного контролю за якістю освіти, впровадження державних гарантій соціального захисту учасників освітнього процесу.

Професіоналізація, тобто підготовка до повноцінного включення в професійно-рольові відносини, має набути якісно нового значення. Вищий навчальний заклад повинен допомогти студентові усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних завдань, специфіку професійної майстерності і шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту і структури професійної діяльності.

Спеціалізація при цьому виступає як оволодіння окремими технологіями, прийомами планування й управління, операційною структурою діяльності через інтеріоризацію спеціальних знань, навичок, вмінь. Вищий навчальний заклад повинен забезпечити високий науковий рівень цих компонентів професійної підготовки, практичні можливості для опанування структурними елементами діяльності (окремими діями, операціями), для закріплення ефективних прийомів їх виконання [5, с.176].

Самостійна робота студентів є основним засобом опанування навчального матеріалу протягом часу, вільного від обов'язкових навчальних занять. Провідні фахівці стверджують, що „...ключ до поліпшення підготовки фахівця – в організації та забезпеченні самостійної роботи студентів, яка створює надійні основи для розвитку ініціативи та самостійності, здійснення диференціації та індивідуалізації навчання, формування власних поглядів і переконань та відповідальності” [8, с.12].

У вищих навчальних закладах професійна гуманітарна освіта забезпечується завдяки проходженню блоків дисциплін: фундаментальних гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, спеціальних дисциплін відповідного напрямку підготовки, а також із різних видів практичної підготовки. Зміст навчання складається з нормативної та вибіркової частин. Як показує дослідження програм професійної підготовки фахівців з іноземної мови, проведене нами на основі документації, чинної в різних системах освіти, згадані блоки дисциплін присутні як в Українській системі підготовки фахівців, так і в моделях англомовних країн. Відмінності викликані особливостями історичного розвитку країн. Зміни, які відбулися в системі вищої освіти України за роки її незалежності, а саме – підготовка фахівців за ступеневою системою, надання студентським і викладацьким контингентам академічної мобільності в освітньому просторі, застосування інноваційних методів викладання, що є можливим завдяки можливості співпраці у світовому освітньому просторі, дозволили вітчизняній гуманітарній освіті повернутися до власних освітніх стандартів, які були започатковані ще Києво-Могилянською та Острозькою академіями.

Висновки... Отже, особливостями професійної гуманітарної освіти в сучасному освітньому просторі можна вважати її ступеневий характер, неперервність, диверсифікацію форм і методів освіти, збільшення студентських контингентів у часі й у просторі як результат впровадження концепції неперервної освіти; інтернаціоналізацію, яка поширюється завдяки новітнім технологіям. Професійна гуманітарна освіта в Україні зорієнтована на досягнення світових стандартів водночас зберігаючи надбання національної етнопедagogіки з метою формування гармонійно розвинутої особистості, спроможної органічно поєднувати свої права та інтереси з правами та інтересами середовища, нації, держави, орієнтуватися на найвищі загальнонародні та загальнолюдські права й культурно-естетичні цінності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрущенко В. П. Культура. Ідеологія. Особистість / Андрущенко В. П., Губерський Л., Михальченко М. І. – К. : Знання України, 2002. – 578 с.
2. Беланова Р. А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США) : [моногр.] / Р. А. Беланова. – К. : Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
3. Вульфсон Б. Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XX и XXI вв. / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 3–14.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [моногр.] / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 187 с.
6. Никандров Н. Д. Проблемы ценностей в современном обществе: Актовая лекция, прочитанная 18 ноября 1997 г. / Н. Д. Никандров / Санкт-Петербургский гуманитарный ун-т профсоюзов. – С.Пб., 1998. – 17 с.
7. Романовский О. О. Вища освіта: відповідність вимогам часу / О. О. Романовский // Рідна школа. – 1999. – № 7–8. – С. 30–34.
8. Сметанський М. І. Методологічні засади активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / М. І. Сметанський // Шлях освіти. – 2000. – 179 с.
9. Сухомлинська О. В. Цінності в історії розвитку школи в Україні / О. В. Сухомлинська // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. – К., 1999. – С. 3–8.
10. Урсул А. Всемирный саммит по устойчивому развитию: итоги, надежды, перспективы / Урсул А., Романович А. // Alma mater. – 2003. – № 4. – С. 3–13.

Анотація
И.В.Мищинская

Профессиональное гуманитарное образование в контексте общеобразовательных тенденций в современном образовательном пространстве

В статье рассматриваются особенности профессионального гуманитарного образования в Украине, характерные для нее в результате интеграции в мировом образовательном пространстве. Рассмотрены подходы к гуманитарному образованию специалистов, определяющие его развитие на современном этапе. Отображены основные общеобразовательные тенденции, которые сформировались в результате процессов глобализации в мире, обсуждались на всемирных форумах и оказали влияние на развитие профессионального образования в Украине.

Ключевые слова: профессиональное гуманитарное образование, мировое образовательное пространство, непрерывное профессиональное образование, общеобразовательные тенденции.

Summary

I.V.Mishchyns'ka

Professional Humanitarian Education within the Context of General Educational Tendencies in Modern Educational Space

The article deals with the peculiarities of professional education in the field of Humanities in Ukraine, which are peculiar to our system of education as a result of integration to the world educational society. The main approaches to educating specialists in this field that determine its development nowadays are presented in the article. The article highlights the main educational tendencies that were formed as a result of globalization processes in the world, discussed at the world forums, and influenced the development of professional education in Ukraine.

Key words: professional education in the field of Humanities, recurrent professional education, the world academic society, the main educational tendencies.

Дата надходження статті:

„19” листопада 2010 р.

УДК 82.3.161.2-054.72-09:371.3(045)

Т.А.МОЦНА,
викладач
(м.Хмельницький)

Використання творів письменників української діаспори на уроках літератури і у позакласній роботі зі школярами

У статті розкрито поняття „діаспора”, „позакласна робота”, „література”; проаналізовано твори письменників української діаспори; висвітлено роль використання творів письменників української діаспори у позакласній виховній роботі зі школярами; визначено умови підвищення ефективності використання творів письменників діаспори на уроках літератури і в позаурочний час.

Ключові слова: діаспора, позакласна робота, література.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні, коли дефіцит духовної культури усвідомлюється як одна з головних перешкод на шляху оновлення суспільства, духовний розвиток учнів виступає одним із найактуальніших завдань сучасної школи. Школа має зробити рішучий поворот до формування високоморальної особистості, а це неможливо без глибокого дослідження і впровадження в життя педагогічного набутку минулого, освоєння творчої спадщини видатних діячів науки, культури та освіти, доступ до якої тривалий час був закритий.

Після століть жорстокого цензурного контролю, коли усунуто всі політичні чи будь-які інші обмеження, наше мистецтво розвивається в умовах повної свободи творчого самовияву. Великих змін зазнає національна освіта, створюються нові підручники, у школах обов'язковим є вивчення української мови, історії, народознавства. Активно налагоджуються культурні зв'язки з закордоном, особливо з українською діаспорою, яка одержала змогу безпосередньо включатися в розбудову незалежної України.

Через видання або перевидання після багаторічних пауз та включення до шкільних курсів читачам повертається творчість письменників, раніше заборонених. Вони здійснили чималий вплив на розвиток української справи, сприяли розквіту національної літератури, театру, музики, поширенню серед населенням української діаспори писемності та освіти усіх рівнів, утворенню й розвитку вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ. Вони підняли рівень національної самосвідомості мільйонів українців, залучили їх до української культури, зробили патріотами своєї землі. Саме тому потрібно вивчати їх творчу спадщину, історію свого українського народу, поглиблювати міжнародні зв'язки.